

5. KULTŪRA UN VALODA

ĪPAŠĪBAS Vārds

Īpašības vārdu locīšana ar noteikto galotne

	Vienskaitlis							
	Īpašības vārds	Lietvārds			Īpašības vārds	Lietvārds		
		1.	2.	3.		4.	5.	6.
Kas?	lab- ais	tēvs	brālis	tirgus	lab- ā	māsa	māte	zivs
Kā?	lab- ā	tēva	brāļa	tirgus	lab- ās	māsas	mātes	zivs
Kam?	lab- ajam	tēvam	brālim	tirgum	lab- ajai	māsai	mātei	zivij
Ko?	lab- o	tēvu	brāli	tirgu	lab- o	māsu	māti	zivi
Kur?	lab- ajā	tēvā	brālī	tirgū	lab- ajā	māsā	mātē	zivī
	Daudzskaitlis							
	Īpašības vārds	Lietvārds			Īpašības vārds	Lietvārds		
		1.	2.	3.		4.	5.	6.
Kas?	lab- ie	tēvi	brāļi	tirgi	lab- ās	māsas	mātes	zivis
Kā?	lab- o	tēvu	brāļu	tirgu	lab- o	māsu	māšu	zivju
Kam?	lab- ajiem	tēviem	brāļiem	tirgiem	lab- ajām	māsām	mātēm	zivīm
Ko?	lab- os	tēvus	brāļus	tirgus	lab- ās	māsas	mātes	zivis
Kur?	lab- ajos	tēvos	brāļos	tirgos	lab- ajās	māsās	mātēs	zivīs

Galvenie noteiktās un nenoteiktās galotnes locīšanas noteikumi

Lietošanas nosacījumi	Nenoteiktā galotne	Noteiktā galotne
Ja tekstā objektu nosauc pirmo reizi	<i>Aiz meža ir vecā māja.</i>	
Ja tekstā objektu nosauc atkārtoti		<i>Tajā vecajā mājā neviens nedzīvo.</i>
Ar vietniekvārdiem vārdiem <i>dažs, kāds/viens</i>	<i>Dažas saulainas dienas</i> <i>Viens liels notikums.</i>	
Ar vietniekvārdiem <i>mans, tavs, viņa, viņas, viņu, mūsu, jūsu</i>		Tavs skaistais sapnis. Mana lieliskā ideja.
Ar vietniekvārdu <i>savs</i>		Parādi savu jauno mašīnu!
Ar vietniekvārdiem <i>jebkurš, jebkāds; kaut kas, šāds, tāds, kāds, daži</i>	<i>Strādāju jebkuru fizisku darbu. Šeit aug tikai dažas nelielas priedes.</i>	
Kārtas skaitļa vārdi		<i>pirmais, otrais, trešais</i>
Atsevišķus īpašības vārdus		<i>centrālais, augšējais, apakšējais, priekšējā, pēdējā</i>
Salīdzinājumos un frazeoloģismos	<i>Meln kā velns.</i> <i>Tas gan ir ciets rieksts.</i>	
Terminoloģiskos vārdu savienojumos		<i>brīvais elektrons, aukstais ierocis, šķidrās ziepes</i>
Ģeogrāfiskajos nosaukumos		<i>Melnā jūra, Zilais kalns</i>
Iestāžu nosaukumos		<i>Augstākā tiesa, profesionālās izglītības iestāde</i>
Lietvārdi, kas atvasināti no īpašības vārdiem ar noteikto galotni		<i>rakstāmais, ēdamais, braucamais, mīļākais, vecākais, galvenā</i>

DIVDABJI

Daļēji lokāmais divdabis (-dams, -dama, -damies, -damās)

Nenoteiksme	Vienskaitlis		Daudzskaitlis	
	Vīriešu dzimte	Sieviešu dzimte	Vīriešu dzimte	Sieviešu dzimte
mazgā-t	mazgā-dams	mazgā-dama	mazgā-dami	mazgā-damas
mazgā-ties	mazgā-damies	mazgā-damās	mazgā-damies	mazgā-damās
do-t	do-dams	do-dama	do-dami	do-damas
do-ties	do-damies	do-damās	do-damies	do-damās
nes-t	nes-dams	nes-dama	nes-dami	nes-damas
mes-t	mez-dams	mez-dama	mez-dami	mez-damas
ves-t	vez-dams	vez-dama	vez-dami	vez-damas

Daļēji lokāmajam divdabim ir sieviešu un vīriešu dzimte, vienskaitlis un daudzskaitlis. Šajā divdabī izskaņas -dams, -dama, -damies, -damās priekšā ir rakstāms *z*, ja darbības vārda pagātnes formās ir *z*, *d* vai *t*: *lūza* – *lūzdams*, *veda* – *vezdams*, *meta* – *mezdams*, bet *nesa* – *nesdams*.

DIVDABJA TEICIENS

Divdabja teiciens ir savrupināta vairāku vārdu grupa teikumā, kuras pamatā ir divdabis. Divdabja teicienā ir divdabis un vismaz viens to paskaidrojošs teikuma palīgloceklis.

Divdabja teiciena centrā var būt nelokāmais divdabis, kas beidzas ar *-ot*, *-oties*, daļēji lokāmais divdabis ar izskaņām *-dams*, *-dama*, *-damies*, *-damās*, lokāmais darāmās pagātnes divdabis ar galotni *-is* un izskaņu *-usi*, kā arī lokāmais divdablis ar izskaņu *-ts*, *-ta*.

Lokāmais darāmās kārtas pagātnes divdabis ar -is, -usi, -ies, -usies	Lokāmais ciešamās kārtas pagātnes divdabis ar -ts, -ta	Daļēji lokāmais divdabis ar -dams, -dama, -damies, -damās	Nelokāmais divdabis ar -ot, -oties
<i>Jau no mazotnes pie tādas dzīves pieradusi, viņa prata samierināties.</i>	<i>Dusmu pārņemts, devos viņu virzienā.</i>	<i>Bērni, pie zariem turēdamies, kāpa lejup no kalna.</i>	<i>Saulei austot, mēs devāmies ceļā.</i>

Divdabju teicienu no pārējā teikuma atdala ar komatiem:

- 1) ja divdabja teiciens atrodas teikuma sākumā, komatu liek aiz divdabja teiciena;
- 2) ja divdabja teiciens atrodas teikuma beigās, komatu liek pirms divdabja teiciena;
- 3) ja divdabja teiciens atrodas teikuma vidū, komatu liek gan pirms divdabja teiciena, gan aiz divdabja teiciena.

PAREIZRAKSTĪBA

Lielo sākumburtu rakstība nosaukumos

Ar lielo sākumburtu raksta		
tikai pirmo vārdu – ievadītājvārdu	ģeogrāfiskus nosaukumus	<i>Baltijas jūra, Rīgas jūras līcis, Babītes novads</i>
	vēsturisku notikumu nosaukumus	<i>Otrais pasaules karš, Trešā atmoda;</i>
	svētku un atceres dienu nosaukumus	<i>Lāčplēša diena, Līgo svētki, Mirušo piemiņas diena</i>
	grāmatu, literāru darbu un mākslas darbu nosaukumus	<i>romāns „Mērnieku laiki”, novele „Nāves ēnā”, glezna „Meitene ar pērtiķi”</i>
	organizāciju, iestāžu, uzņēmumu, saimniecību, valsts augstāko amatpersonu nosaukumus	<i>Ministru kabinets, Valsts prezidents</i>
	gada balvu un prēmiju nosaukumus	<i>balva „Latvijas lepnums”, Spēlmaņu nakts balva</i>
	dažādu objektu (pieminekļu, piemiņas vietu u. tml.) nosaukumus	<i>Brīvības piemineklis, Brāļu kapi</i>
visus nosaukumā ietilpstošos pilnas nozīmes vārdus	valstu un atsevišķu teritoriju nosaukumus	<i>Latvijas Republika, Amerikas Savienotās Valstis, Krievijas Federācija</i>
	pasaules, reģiona vai valsts mērogā unikālu organizatorisku veidojumu nosaukumus	<i>Apvienoto Nāciju Organizācija, Eiropas Savienība, Latvijas Banka, Latvijas Republikas Saeima;</i>
	astronomijā lietotos nosaukumus	<i>Lielie Greizie Rati, Piena Ceļš, Lielais Lācis</i>
	laikrakstu un žurnālu nosaukumus (liekot pēdējās vai rakstot slīprakstā)	<i>„Latvijas Avīze”, „Neatkarīgā Rīta Avīze”, „Ilustrētā Pasaules Vēsture”, „Kurzemes Vārds”</i>
	divvārdu augstāko mācību iestāžu nosaukumus, ja pirmais vārds ir vietvārds	<i>Latvijas Universitāte, Liepājas Universitāte, Daugavpils Universitāte, Ventspils Augstskola, Vidzemes Augstskola</i>
	ordeņu nosaukumus, izņemot vārdu <i>ordenis</i>	<i>Triju Zvaigžņu ordenis, Lāčplēša Kara ordenis</i>
pirmo vārdu aiz īpašvārda (personvārda vai vietvārda)	iestāžu nosaukumus, kuros izmantots valsts vai reģiona nosaukums	<i>Latvijas Republikas Ministru kabinets, Dānijas Kultūras institūts, Latvijas Mākslas muzejs, Latvijas Zinātņu akadēmija, Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācija</i>
	izglītības iestāžu nosaukumus	<i>Rīgas Tehniskā universitāte, Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Rīgas Stradiņa universitāte, Rīgas Valsts vācu ģimnāzija, Rīgas Juridiskā augstskola, Rīgas Ukrainu vidusskola</i>
	dažu svinamu dienu nosaukumus	<i>Latvijas Republikas Satversmes sapulces sasaukšanas diena, Latvijas Republikas Proklamēšanas diena, Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanas diena</i>
	nosaukumus ar vārdiem <i>valsts, pasaules, republikas, tautas, starptautiskais, centrālais, nacionālais, olimpiskais</i>	<i>Latvijas Olimpiskā komiteja, Ventspils Olimpiskais centrs, Jāzepa Vītola Starptautiskais pianistu konkurss, Latvijas Nacionālā bibliotēka, Latvijas Nacionālais teātris, Gaujas Nacionālais parks, Rēzeknes Tautas teātris</i>